

Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa *Defendologija i Sociološki diskurs*

RAZGOVOR PODRAZUMIJEVA RAVNOPRAVNE SAGOVORNIKE, A NE PODANIKE

Dijalog (od starog grčkog „Dialogos“ što znači razgovor) predstavlja vođenje pismenog ili usmenog razgovora i protiv razgovora između dvije ili više osoba. Njegova suprotnost je monolog, razgovor jedne osobe sa ili protiv sebe samog (prije svega kod drame). Svjesna upotreba dijaloga počinje kod Sofista, koji im služi za saznavanje, ili raspravljanje problema u smislu klasične Dijalektike (Teze i Antiteze). Literalno se može naći u Sokratovim dijalozima koje je objavio Platon, jedan od prvih vrhunaca dijalektike. U humanizmu dijalog doživljava svoj razvitak tek kod Erazma Roterdamskog i kod Urliha od Hutena. Za razliku od dijaloga, tolerancija je pojam iz oblasti društva, kulture ili religije koji se odnosi na kolektivnu i pojedinačnu praksu prihvatanja i saradnje sa osobama koje nisu iste vjere, ne misle na isti način, imaju drugačiji politički stav ili se razlikuju po nekom drugom osnovu. Tolerancija uključuje svjesnu odluku da se postupi nenasilno ili uzdržano. Zasnovana je i na vjerskim učenjima svih dominantnih religija, ali i na državnim zakonima koji ustanovljavaju pravo na različito mišljenje i neugrožavanje pojedinca. Bolje je da koristimo našu riječ za tolerantnost: trpeljivost. A ova riječ jako dobro otkriva šta jeste suština tolerantnosti, upravo zato što je u njenom korjenu glagol trpjeti. Prema tome, tolerantni smo onda kada nekoga ili nešto možemo da trpimo, da istrpimo. Dakle, tolerantnost nije ni prihvatanje, ni poštovanje nečega. upravo obrnuto. Ona je oblik ljudskog ponašanja prema onome što data osoba ne prihvata i što joj se ne sviđa. Kao što neko ima pravo da mu se nešto sviđa, tako neko drugi ima pravo da mu se to isto ne sviđa. Problem nastaje onda kada prvi pokušavaju da uvjere druge, ili da drugi uvjere prve. Kada su njihovi stavovi nepomirljivi, jedino rješenje koje omogućuje da ostaju u komunikaciji, u istom prostoru jeste da tolerišu jedno drugoga. Iako je trpeljivost važna u bliskim odnosima, odnosima ljubavi, ona ipak mnogo više pripada javnom prostoru i javnoj komunikaciji. Više nego ljubavi, ona pripada ljubaznosti. A ljubaznost je kada se ponašamo kao da volimo, iako možda ne volimo. Da bismo bili kulturni, moramo se samokontrolisati, vladati sobom. Nema kulture bez tolerantnosti. Dijalog i tolerancija jesu moćne brane vladavini jednostranosti. Danas su dijalog i tolerancija zahtijevi vremena, jer je svijet podijeljen na sve moguće načine. Izazovi, rizici i prijetnje su veliki i nepredvidivi.

Ljudi, stvari i ideje kreću se u horizontalnom i vertikalnom pravcu i nije čudo što imaju potrebu da se upoznaju i razumiju. Za sve razlike i suprotnosti ima mjesta u ljudskoj stvarnosti. Zahtjev za trpeljivošću upućuje na to da je glavno sporno pitanje na koje treba dati odgovor u stvari pitanje opštenja među ljudima. Javno govoriti o potrebi za razgovorom znači priznati da sa odnosima između ljudi u društvu nije sve u redu. Treba znati šta je suština dijaloga i tolerancije, da bi se moglo vidjeti dokle je određeni nesporazum pao u svakodnevnim odnosima ljudi. Do kojeg je stepena u svom demokratskom razvoju dospjelo jedno društvo može se mjeriti i njegovim odnosima prema dijalogu i toleranciji. Čovjek je tolerantan tek onda kada je kadar da nešto čuje, razmisli i usvoji od drugoga čovjeka koji se s njim slaže. Danas se domet demokratije kao i kulture, može mjeriti granicama tolerancije i načinom vođenja razgovora. Dijaloga nema tamo gdje se tabuira društvena svijest, gdje caruje apologetski um i protjeruje svekolika imaginacija. Takva društva potiskuju dijaloške subjekte i njihovo mišljenje na margine društvenog života, a ukupno društveno komuniciranje privezuju uz zadani tip konsenzusa. Neki subjekti komuniciranja predstavljaju se kao mit i time unapred svima drugima se saopštava da nisu, niti mogu biti ravnopravni u komunikaciji s njima. Nepostojanje dijaloga najdrastičnije se ispoljava u onim društvima u kojima govore samo oni za koje se unapred zna šta će reći. Dakle, prvo se valja izboriti za komunikaciju ravnopravnih društvenih subjekata, a potom postaviti još viši cilj - razgaranje društvenog dijaloga i dijaloga u društvu. Istorijska vremena, pod kojima podrazumijevamo ona koja nose duh promjena, po pravilu postavljaju izvjesne „kategoričke imperatve“. Jedan od takvih imperativa danas, u cijelom svijetu, jeste dijalog. Ako ne možemo jedni sa drugima, mogli bismo jedni pored drugih: uzajamna trpeljivost je nužan uslov u društvu vjerske i nacionalne raznolikosti kako ističe prof.dr Đuro Šušnjić. Međutim, „o potrebi za dijalogom“, „o neophodnosti dijaloga“, prosuto je u nas toliko štamparske boje, a riječi, poznato je, od pretjerane upotrebe postaju trome i bespomoćne, tako da i sam dijalog postaje problematičan i pod znakom pitanja. O onome što je nužno ne mora se ni voditi razgovor, a o onome što je moguće potrebno je da se vodi razgovor. Dijalog koji ne posreduje između stvarnog i mogućeg nije aktuelan i nema puniji značaj za kulturu na koju se odnosi. Moćnici, a takvih je u BiH mnogo, gdje je moć iznad zakona, pretvaraju sva pitanja o mogućnostima u pitanje o nužnosti. Nameću nam kao sudbinu ono što smo iskusili kao izbor, odnosno, ukidaju istinsku mogućnost razgovora. Zato je potrebno da se krećemo od kulture govora ka kulturi razgovora, tj. od kulture sudbine prema kulturi izbora. U kulturi govora dominiraju pojmovi kao što su hijerarhija, nužnost, prinuda, moć, despotizam, struktura, dogma, sudbina... Nasuprot tome, u kulturi razgovora vladaju pojmovi slobode, jednakosti, saradnje, otkrića, pluralizma, izbora, mašte, igre itd. **U društvu u kome se samo drže govori, a ne vode razgovori, imamo odnose moći, a ne odnose saradnje.**

To se vidi već iz riječi samih poruka koje više podsjećaju na duh krivičnog zakona nego na ljepotu slobodnog izbora. I kad se pozivaju na slobodu, moćnici obožavaju nužnost, jer bez pojma nužnosti oni ne mogu ništa započeti. Oni ne umiju, ne mogu i ne znaju da razgovaraju, jer **razgovor podrazumijeva ravnopravne sagovornike, a ne podanike**. Ali, kada se u jednom društvu zaista osjeti da razgovor zamijenjuje govor, onda je to znak da se društvo kreće od nužnosti prema slobodi, od strukture prema kulturi, od sudbine prema izboru. Prelaz sa jednog načina mišljenja na drugi povezan je i sa napuštanjem jednog načina življenja u korist drugog. Dakle, razgovor kao način življenja, a ne samo kao metoda mišljenja. Zato prof. dr Dragan Koković s pravom kaže **da „celokupni ljudski život zahteva toleranciju među ljudima, kao vezivno tkivo, kao sok života**. Pretpostavka svake komunikacije trebalo bi da bude istinska tolerancija, širenje njenih granica, izgradnja kulturnog pluralizma. Ukoliko se ovi oblici pluralizma doživljavaju samo kao privremeno i prolazno stanje, koje treba eventualno trpjeti i podnositi, a s druge strane čini sve da se oni uklone, onda svakako nema pretpostavki za izgradnju dijaloga i tolerancije, nema razgovora i dogovora što je primjer i (ne) funkcionisanja političkih elita i institucija u Bosni i Hercegovini.